

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора Рябокonia Євгена Миколайовича на дисертаційну роботу Дац Валерії Валеріївни на тему: «Стоматологічний статус та одонтофобічні реакції у дітей з різним рівнем психічного здоров'я», представлену до захисту у разову спеціалізовану раду ДФ 17.600.043 у Запорізькому державному медичному університеті МОЗ України на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія»

1. Актуальність теми. На сьогоднішній день одонтофобічні реакції є однією з провідних проблем стоматології, оскільки вони є широко розповсюдженими та значно ускладнюють, а часто навіть унеможливають адекватне проведення огляду ротової порожнини та стоматологічних процедур.

Одонтофобічні реакції можуть розвиватися у осіб будь-якого віку, однак дорослі шляхом інтелектуальної обробки та конативної регуляції здатні до нівелювання чи, принаймні, послаблення проявів негативного афективного компоненту – тривоги та страху, що виникають при відвідуванні стоматолога, із формуванням конгруентного стоматологічним процедурам модусу поведінки.

Незважаючи на інтенсивний розвиток дитячої психології та психіатрії, деякі її аспекти, зокрема тривожні та фобічні розлади у дітей із базовим порушенням психічного здоров'я, залишаються маловивченими. Для проведення стоматологом адекватного огляду ротової порожнини та стоматологічних процедур у дітей необхідний підбір різноманітних стратегій і тактик.

Враховуючи вищенаведене, дисертаційна робота Дац Валерії Валеріївни на тему: «Стоматологічний статус та одонтофобічні реакції у дітей з різним рівнем психічного здоров'я» є актуальною.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження Дац Валерії Валеріївни виконано згідно з комплексним планом наукових досліджень Запорізького державного медичного університету МОЗ України і є складовою частиною загальної теми науково-дослідної роботи кафедри стоматології післядипломної освіти ЗДМУ «Динамічні зміни морфологічних і біомеханічних властивостей тканин щелепно-лицевої області при реабілітації пацієнтів з адентією» (№ держреєстрації 0118U007136) та кафедри психіатрії, психотерапії, загальної та медичної психології, наркології та сексології Запорізького державного медичного університету «Коморбідність психічної та іншої патології» (№ держреєстрації 0117U006966).

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій сформульованих у дисертації.

Авторкою проведено глибокий аналіз наукової літератури, а дисертаційна робота Дац Валерії Валеріївни виконана на високому методичному рівні та достатньому досліджуваному матеріалі.

Авторкою сформульовані конкретна мета та витікаючі з неї завдання дослідження. Для досягнення мети авторкою були сформовані завдання, для вирішення яких використовували наступні методи: клінічні, лабораторні, методи математичної статистики.

Матеріали дисертації ґрунтуються на результатах та аналізі проведеного клінічного дослідження 100 стоматологічних пацієнтів-дітей, які були поділені на 4 групи. Результати власних досліджень викладені грамотно. Висновки та практичні рекомендації логічно сформульовані та обґрунтовані результатами власних досліджень, об'єктивні, впливають зі змісту роботи. Загалом дисертаційна робота Дац Валерії Валеріївни ґрунтується на достатній кількості клінічних спостережень з використанням комплексу сучасних методів: клінічних, лабораторних, статистичних.

Робота виконана з дотриманням вимог, норм і основних положень Гельсінської декларації щодо проведення біомедичних досліджень.

4. Наукова новизна одержаних результатів. Авторкою виявлені особливості стоматологічного статусу та характеристики ротової рідини у дітей із різними рівнями психічного здоров'я. Визначені фактори та передуючі умови виникнення одонтофобічних реакції у дітей із різними рівнями психічного здоров'я.

Встановлено наявність кореляційних взаємозв'язків між показниками ротової рідини та стоматологічною патологією у дітей із різними рівнями психічного здоров'я, кореляційні зв'язки між базовим рівнем тривожності і схильністю до одонтофобічного реагування у дітей із різними рівнями психічного здоров'я.

Уперше встановлені мішені та вектори психотерапевтичної корекції елементів одонтофобічних реакції у дітей із різними рівнями психічного здоров'я.

Виявлено типологію одонтофобічних реакції з варіантами клініко-стоматологічних аранжувань останніх, що дозволяє розробити конгруентні підходи до їх корекції у дітей із різними рівнями психічного здоров'я.

5. Особистий внесок здобувача в одержання наукових результатів, що виносяться на захист. Авторкою самостійно проведено аналіз даних наукової літератури за темою дослідження, поставлено конгруентні меті задачі, підібрано адекватні методи дослідження. Самостійно проведено обстеження контингентів, проаналізовано та інтерпретовано отримані дані, написано наукові праці, написано текст дисертації.

Дисертанткою особисто виконано статистичне опрацювання, аналіз та узагальнення отриманих результатів, сформульовані висновки та практичні рекомендації, оформлено дисертаційну роботу та анотацію.

Все це дозволяє оцінити дисертаційне дослідження, як самостійну наукову працю, проведenu здобувачем.

6. Практичне значення отриманих результатів дисертаційної роботи.

Авторкою дисертації розроблено високоспецифічну комбінацію для психокорекційних впливів стоматологами на одонтофобічні реакції у стоматологічних пацієнтів дитячого віку із різними рівнями психічного здоров'я.

Створені основи для прогнозування стану стоматологічного здоров'я у стоматологічних пацієнтів дитячого віку із різними рівнями психічного здоров'я, що дозволяє розробити відповідні профілактичні заходи щодо виникнення типової для цих дітей стоматологічної патології.

Впроваджено поняття етостоматологічних корелятивів, що дозволяє лікарю проводити експрес-діагностику негативістичних, дефензивних, уникаючих

реакцій та одонтофобічного фону в цілому у дітей з різним рівнем психічного здоров'я.

Надана можливість визначення групи ризику щодо розвитку одонтофобічних реакцій в умовах стоматологічного прийому на основі кореляційних зв'язків між рівнем тривожності і схильністю до одонтофобічного реагування.

Результати досліджень впроваджено в практичну роботу та педагогічну діяльність низки лікувальних установ та профільних кафедр вищих навчальних закладів.

7. Аналіз повноти висвітлення результатів дисертації, кількість наукових публікацій.

Результати проведених досліджень та основні положення дисертаційної роботи відображено у 12 публікаціях, з яких 6 фахових статей відповідно до «Переліку» МОН України (1 у наукометричних та міжнародних виданнях), 6 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій.

8. Оцінка змісту, оформлення та обсягу дисертації, зауваження щодо оформлення.

Дисертаційна робота Дац Валерії Валеріївни структурована, послідовно-логічна, містить аргументовані наукові положення та висновки, що беззаперечно свідчить про її високий та практичний рівень.

Дисертація написана українською мовою та складається з анотації, вступу, огляду літератури, загальної характеристики пацієнтів та методів дослідження, розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення результатів дослідження, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел, що містить 193 джерела, з яких – а 98 кирилицею, 95 – латиницею. Отримані результати дослідження наведені в 8 таблицях, роботу проілюстровано 18 рисунками.

Анотація написана двома мовами (українською та англійською). У анотації відображено найсуттєвіші результати роботи та наведено перелік публікацій здобувача за темою дисертації.

Зауваження. Список опублікованих праць можливо б було розподілити на групи, де до першої групи віднести «Праці, у яких опубліковані основні результати дисертації», до другої – «Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації», до третьої – «Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації».

Вступ. Авторка обґрунтовує доцільність даної роботи, відображає актуальність обраної теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовану мету та завдання дослідження. Крім цього, у вступі зазначені об'єкт, предмети, методи дослідження, а також висвітлені наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, особистий внесок дисертанта, апробація результатів дисертації та публікації за темою дисертації.

Зауваження:

1. Можливо б розширити пункт щодо методів застосованих у дослідженні.
2. Немає інформації, де впроваджено результати дослідження.
3. У пункті особистий внесок необхідно було б розширити дані. Доречним було додати «Спільно з науковими керівниками...» було зроблене.

Розділ 1. «Стан здоров'я ротової порожнини та формування одонтофобічних реакцій у дітей з різним рівнем психічного здоров'я (огляд літератури)». Огляд літератури містить 4 підрозділи і викладений на 18 сторінках тексту. У першому підрозділі авторкою проведено аналіз сучасних відомостей щодо стоматологічного статусу та стану ротової порожнини у дітей із різними рівнями психічного здоров'я. У другому підрозділі наведено інформацію про вплив рівню психічного здоров'я на стан здоров'я ротової порожнини у дітей. У третьому підрозділі авторкою представлено особливості проведення стоматологічного огляду та лікування у дітей з різним рівнем психічного здоров'я. Четвертий підрозділ містить інформацію щодо методів корекції одонтофобічних реакцій у дітей з різним рівнем психічного здоров'я.

Дисертанткою критично оброблена велика кількість літературних джерел, як вітчизняної, так і зарубіжної фахової літератури, наведено оцінка стану цього питання в науковій літературі. У кінці розділу авторка наводить висновки, що є коротким узагальненням, яке обґрунтовує мету та задачі дисертаційної роботи.

Розділ написано науковим стилем. Викладений матеріал надає підґрунтя до проведення оригінальних досліджень.

Зауваження. Трапляються стилістично невдалі фрази та помилки технічного характеру.

Розділ 2 «Характеристика контингентів обстеження та методів дослідження». Розділ містить 2 підрозділи, 2 таблиці. У розділі авторка описує алгоритм дослідження та дає загальну характеристику пацієнтів. У розділі детально наведена інформація про складені клінічні групи пацієнтів, проведено обґрунтування обсягу вибіркового клінічного групи, репрезентативності та достовірності результатів. У розділі знайшло відображення описання характеристики методів дослідження пацієнтів, а саме: анамнестичний, клініко-психопатологічний, психометричний, клініко-статистичний. У розділі викладені методи статистичної обробки результатів, які відповідають завданням дисертаційної роботи.

Зауваження. Є сенс більш детально описати методики рН-метрія та капілярної віскозиметрії (хто забирав ротову рідину, за яких умов, чи далі Ви віддавали матеріал до лабораторії та ін.). Не вказаний застосований пристрій для капілярної віскозиметрії.

Розділ 3 «Характеристика стоматологічного статусу у дітей з різними рівнями психічного здоров'я». Розділ викладений у 4 підрозділах, проілюстрований 11 рисунками та 6 таблицями. У розділі представлений ретельний опис інтенсивності карієсу (підрозділ 3.1), рівня гігієни ротової порожнини (підрозділ 3.2), стану ясен у дітей різних груп дослідження (підрозділ 3.3). Також у розділі описано зв'язок стоматологічного статусу та психопатологічних особливостей у дітей із різними рівнями психічного здоров'я (підрозділ 3.4).

Зауваження. Є сенс підписати більш детально малюнки, що саме можна побачити на ньому, не тільки вказати діагноз. Рисунок 3.1. Синдром Стентона-Капдепона. У тексті немає ніякої інформації, що у Ваших пацієнтів були такі ураження. На рисунку 3.5 нічого не видно, що вказано у підписі.

Розділ 4 «Залежність якісних показників ротової рідини від типу психічних захворювань у дітей із різними рівнями психічного здоров'я» складається з 2 підрозділів, проілюстрований 2 таблицями.

У першому підрозділі дисертанткою наведені дані щодо лабораторних показників ротової рідини у дітей з різними рівнями психічного здоров'я. Авторкою описані отримані результати значень таких показників ротової рідини: рН, прозорості, кольору, щільності та в'язкості її у пацієнтів чотирьох груп дослідження. В підрозділі 4.2 описується зв'язок між сіалологічними показниками та психопатологією у дітей з різними рівнями психічного здоров'я.

Розділ 5 «Структура та клінічне наповнення одонтофобічних реакції у дітей з різними рівнями психічного здоров'я» складається з 3 підрозділів, містить 4 рисунка та 1 таблицю.

У розділі дисертанткою наведена розроблена нею класифікація одонтофобічних реакції (підрозділ 5.1) та їх семіотичне наповнення. Виявлено та описано 12 типів реакцій одонтофобічного характеру та їх семіотичне наповнення. Описано розподіл пацієнтів згідно цієї класифікації у групах досліджуваних пацієнтів. Також наведено патогенез одонтофобічних реакції у дітей з різними рівнями психічного здоров'я (підрозділ 5.2.) на підставі компаративного аналізу семіотичного наповнення одонтофобічних реакцій у дітей з урахуванням клініко-психопатологічних характеристик. Надано схеми типів одонтофобічних реакції, їх базові феномени та механізми психопатогенезу у всіх досліджуваних групах. У розділі надано ретельний опис тривожності дітей з різними рівнями психічного здоров'я та їх зв'язок із формуванням одонтофобічного реагування (підрозділ 5.3). Дисертанткою встановлена чітка залежність між рівнем тривожності і типом одонтофобічного реагування у пацієнтів усіх груп. В кінці розділу надано резюме.

Розділ 6 «Система психокорекції та психопревенції одонтофобічних реакцій у дітей із різними рівнями психічного здоров'я» складається з 6 підрозділів, проілюстрований 1 таблицею.

Дисертанткою наведено формування таргетної моделі нівелювання одонтофобічних реакцій, яка базується на розробці стратегій корекції базових феноменів патогенезу та було встановлено наявність трьох рівнів презентації дезадаптуючих феноменів (підрозділ 6.1). Ретельно описані психокорекційні заходи, спрямовані на нівелювання одонтофобічних реакцій у дітей чотирьох груп дослідження, що відображено в підрозділах 6.2-6.5. У останньому підрозділі авторка наводить дані щодо ефективності психокорекційних заходів, спрямованих на нівелювання одонтофобічних реакцій у дітей з різними рівнями психічного здоров'я.

Зауваження. Наскільки доречно застосовувати вислів «дітей з олігофреніями». У розділі 2 сказано, що були досліджені пацієнти з олігофренією легкого ступеня.

У розділі «Аналіз і узагальнення результатів дослідження» авторкою об'єднано та систематизовано отримані результати дисертаційної роботи.

Зауваження: При обговоренні результатів авторка не робить співставлення отриманих результатів із вже опублікованими результатами інших авторів. Розділ не містить жодного посилання.

Робота закінчується висновками та практичними рекомендаціями.

Висновки та практичні рекомендації відповідають завданням дослідження, є логічними та витікають зі змісту дисертації. Усього 5 висновків та 4 практичні рекомендації, які представлені згідно з вимогами, конкретні і несуть новизну, аргументовані результатами власних наукових досліджень. Практичні рекомендації відображають отримані результати дослідження та викладені зрозуміло.

Список використаних джерел достатній за обсягом, представлено в алфавітному порядку, відображає основний зміст дисертаційної роботи.

У цілому дисертацію Дац Валерії Валеріївни можна вважати завершеною науковою роботою, основні висновки, якої отримані автором самостійно, є науково-обґрунтованими.

У якості непринципового зауваження слід вказати, що по тексту дисертації присутні окремі невивправлені друкарські помилки та недоліки форматування текстового редактора.

При аналізі роботи виникли деякі зауваження, які не є принциповими і не зменшують позитивну загальну оцінку дисертації:

В плані дискусії дисертанту слід надати пояснення на такі питання:

1. Чи можна рівень психічного здоров'я дитини вважати предиспозиційним фактором щодо розвитку стоматологічної патології?

2. У Вашому дослідженні одним з критерієм включення був вік пацієнтів від 3 до 18 років, хоча інтенсивність карієсу Ви розраховували за індексом КП + КПВ, що відповідає змінному прикусу. Будь ласка, обґрунтуйте вибір саме цього індексу та скажіть чи вивчали Ви зв'язок між віком та одонтофобічними реакціями Ваших пацієнтів.

3. Скажіть, будь ласка, що спонукало Вас вивчати сіалогічні показники пацієнтів. Який зв'язок було Вами знайдено між ними та інтенсивністю карієсу й рівнем гігієни порожнини рота у чотирьох групах.

Наведені зауваження та дискусійні запитання не знижують наукової новизни і цінності висновків, отриманих авторкою у результаті проведеного дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертаційної роботи вимогам, які пред'являються до наукового ступеня доктора філософії

Дисертаційна робота асистентки кафедри стоматології післядипломної освіти ЗДМУ Дац Валерії Валеріївни на тему: «Стоматологічний статус та одонтофобічні реакції у дітей з різним рівнем психічного здоров'я», яка представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія» є завершеною науковою працею, в якій отримано нові результати, що вирішують актуальні завдання стоматології - підвищення якості стоматологічного лікування дітей з різним рівнем психічного здоров'я шляхом визначення зв'язку їх стоматологічного статусу із медико-психологічними особливостями.

За своєю актуальністю, обсягом та рівнем виконаних досліджень, науковою новизною результатів клінічних та лабораторних досліджень, практичною значимістю дисертаційна робота Дац Валерії Валеріївни на тему: «Стоматологічний статус та одонтофобічні реакції у дітей з різним рівнем психічного здоров'я» повністю відповідає пп. 10, 11 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 979, від 9 червня 2021 р. № 608) та відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 та її авторка Дац Валерія Валеріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія».

Офіційний опонент:

В.о. завідувача кафедри терапевтичної стоматології
Харківського національного медичного
університету МОЗ України,
д.мед.н., професор

Є.М. Рябоконт

